

PERISKOP

FORUM FOR KUNSTHISTORISK DEBAT

Periskop: Forum for kunsthistorisk debat

Nr. 32, 2024

“Føroysk listasøga í dag”

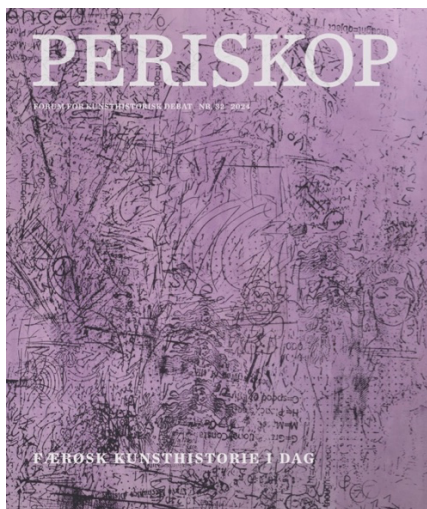
Heiti: “Tær leiddust í hjartanum á heimsveldinum”

Høvundur/høvundar: Vár Eydudóttir

Blaðsíðutal: 18-41

Dagfesting: 31.10.2024

DOI: 10.7146/periskop.v2024i32.150456

Tær leiddust í hjartanum á heimsveldinum

Í 1905 leiddust fólk úr hvør sínum horni í danska veldinum á eini kolonialari framsýning á Tivoli í Keypmannahavn. Tann koloniala framsýningin (*Dansk Koloniudstilling (Grønland og Dansk Vestindien) samt udstilling fra Island og Færøerne*) vísti fram fólk og lutir úr Grønlandi (Kalaallit Nunaat), Jomfrúoyggjunum (fyrrverandi Dansk Vestindien), Íslandi og Føroyum fyri at styrkja sambondini millum Danmark, koloniirnar og tey norðaru hjálandini (Bruun 1905). Í dag tykjast sambondini millum koloniirnar og hjálandini hjá Danmark at vera mest sum horvin, og vitanin um kolonialu sambondini, ið strekkja seg út um danska meginlandið, er avmarkað. Sum hendan greinin fer at vísa og svara aftur til, verða intraimperial sambond, sum fevna um Føroyar, ofta yvirsædd, tá tað verður granskað í danska ríkinum.

Greinin avdúkar kolonial sambond frá fortíðini við at greina myndir úr eini úrklipsbók, sum høvuðsfyriskiparin av framsýningini Emma Gad væntandi hevur gjørt. Myndirnar vísa luttakarar, sum samskipta á framsýningini, og greinin spyr: Hvørjar samrøður um hesa gloymdu fortíð kunnu birtast við hesum myndum? Hvussu kunnu hesar myndirnar verða nýttar til at reflektera um, hvussu hugsanir um rasu, hvítleika, civilisatió, tjóðskap og heimsveldi hava agerað í kolonialum mótum, sum vórðu fasiliterað á Tivoli-framsýningini? Í greinini fara myndirnar at peika á søgur um felags royndir hjá koloniuunum og hjálandunum, sum framsýningarluttakarar skuldu umboða í einum skipaðum mæti í hjartanum á danska heimsveldinum.

Hetta søguliga dømið um kolonialu framsýningina er lítið kent í Føroyum í dag, hóast hon dróg eitt stórt tal av vitjandi, og at miðlaumrøðan tá í tíðini fevndi vítt og eisini ávirkaði almenna kjakið í Føroyum. Í samtíðargransking um norður-

lendska kolonialismu hefur kolonisýningin fingið meira ljós kastað á seg; tó so er tað avmarkað, hvussu nógv hefur verið kjakað um ta føroysku luttøkuna, og tí er tað viðkomandi at viðgera, hvussu Føroyar vóru umboðaðar í framsýningini saman við hinum koloniunum og hjálondunum hjá Danmark.

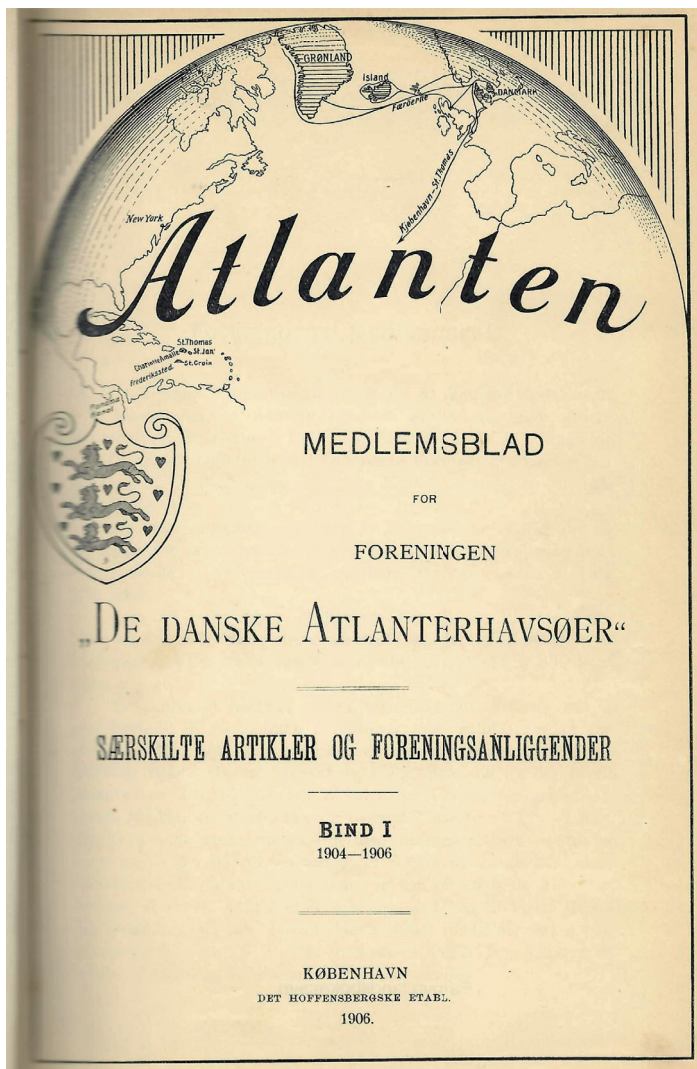
Kolonial ósambond

Føroyar verða vanlig settar í útjaðaran í kjakum um kolonialismu, soleiðis at sjálvst í samtíðargransking um norðurlenska kolonialismu tykist landið oftast ikki at finnast. Hendan útstrikingin av Føroyum fer vanlig fram undir borðið - sum um tað heilt einfalt var gloymt ella ignorerað - men hetta verður onkuntíð grundgivið við etnisitetinum hjá meirilutanum av føroyska fólkinum. Í “Danmark - en kolonimagt” (Brimnes et. al. 2017, 6) - eitt fimmbindsverk um dansku, kolonialu søguna—vera Føroyar og Ísland hildin at vera óviðkomandi í samband við ta alfrøðiligu verkætlanina, vegna tann (hvíta) upprunan hjá norðurlensku fólkunum og vegna tíðarskeiðið, tá útlendingar búsettust á oyggjunum:

Føroyar og Ísland verða ikki roknaðar sum koloniar, sjálvst um handil og onnur sambond við hesi norðuratlantisku hjálond hava í longum tíðarskeiðum verið skipað sum í koloniunum. Tó meta vit tað meira týðningarmikið, at koloniseringin fór fram áðrenn ta modernaðu, evropeisku kolonialismuna, og at fólkíð ikki kann í sama mun verða roknað sum etniskt og mentanarliga ymisk frá íbúgvunum í Danmark-Noregi.

Aðrar frásagnir um norðurlenska kolonialismu fevna um Ísland uttan at Føroyar verða nevndar (Naum og Nordin 2013; Rud og Ivarsson 2021). Tann vantandi umrøðan av Føroyum í kanningum um norðurlenska kolonialismu í mótsetningi til Ísland kann tí ikki verða rættvístgjørð við “etnisiteti,” men vísir eitt yvirhøvdur manglandi tilvit og gransking um leiklutin hjá Føroyum í danska koloniala netverkinum.

Ein partur av óvissuni kring tað at seta Føroyar í kolonialu søguna kann skyldast, at Føroyar ongantíð høvdu status sum ein koloni. Tí eru misjavnar fatanir um, hvørt føroyskt-dansk samband kann verða sæð sum kolonialella ikki. Í føroyskum, akademiskum kjakum eru ymiskar áskoðanir um føroyskdanska sambandið. Hetta varierar frá teimum, sum síggja føroysku tjóðskapar-rørsluna (skal vera byrjað við jólafundinum í 1888) sum eintýðugt “dekoloniala” (Skarðhamar 2014), til tey, sum lýsa dekolonialar analysur sum forsprákarar fyri eina “ímyndaða kolonialismu,” sum setir Føroyar fram sum eitt (falskt) offur fyri kolonialum valdi (Simonsen 2012, 255).

Eg argumenteri, at tað at ikki geva Føroyum ans í tí norðurlenska koloniala samanhinginum er við til at mynda tað, eg kalli *koloniale ósamband* (Colonial disconnectedness). Koloniale ósamband ger tað torført at greiða frá teimum kolonialu sambondunum hjá føroyum við umheimin – i kki bara teirra samband við Danmark og ta donsku, politisku, mentanarligu og másligu ávirkanina á landið, men eisini (og enn meira umráðandi) hvussu vit kunnu tosa um Føroyar í tí størri, danska, koloniala netverkinum. Við hesum er ætlanin ikki at javnseta kolonialitetin í Føroyum við rasistisku, trælalbandandi og resursutømandi grimdina, sum Danmark útsetti aðrar partar av sínum heimsveldi fyri, men at viðurkenna at Føroyar eru vovnar inn í hetta koloniala netverkið. Hesi kolonialu sambond fevna m.a. um: transithandilin, sum varð staðsettur í Føroyum frá 1768-1793, sum knýtti Vestaruvág í Tórshavn (tá nevnd Frederiksvaag) til aðrar kolonialar havnir sum Frederiksted (St. Croix) umvegis kolonialar vørur;¹ Kongaliga Danska Monopolhandilin (1708-1856), sum stýrði handli og útvegan til og úr Føroyum, har føroyingar kundu keypa innfluttar vørur í býti fyri heimabundnar troyggjur og

[1] Perman, ið var nýtt av *Atlanten* millum 1904-19.

hosur (sum vórður goymdar í Færøsk Pakhus í Keypmannahavn); og so-nevnda Føroyingahavnin í Kangerluarsoruseq í Grønlandi, sum Grønlandsstyrelsen gav føroyingum loyvi at stovna í 1927, og sum legði lunnar undir eina vaksandi, føroyska fiskivinnu.² Tað faktað, at hesi søguligu sambond og teirra tilfarsligu og menniskjaligu arvalutir vanliga ikki síggjast aftur í samtíðargransking um norðurlenska kolonialismu, forðar móguleikunum fyri søguliga at kontekstualisera, hvussu kolonialiteturin virkar í lokalu, føroysku nútíðini, og tað útihýsir eisini nuansunum í teimum kolonialu sambondum í danska heimsveldinum.

Sambond á Atlantshavi

Hendan greinin hefur ekki til endamáls at enda kjakið um, hvørt Føroyar kunnu verða roknaðar sum ein koloni ella ikki. Heldur er mítt mál at varpa ljós á nakrar mátar, sum landið hefur verið vovið inn í donsku, kolonialu verkætlanina og ímyndina av danska heimsveldinum. Eitt dømi um hetta sæst í *Atlanten*—ein limablað, sum danska felagið *De danske Atlanterhavsøer* gav út mánaðarliga árinum 1904-19. Forsíðan á blaðnum [1] ímyndar eina jørðkúlu, sum eyðmerkir St. Thomas, St. John, St. Croix, Grønland, Ísland og Føroyar, umframt sjóleiðir millum hesi økini og koloniala høvuðsstaðin Danmark. Aftrat hesum eru New York og Panamakanalin eyðmerkt fyri at leggja dent á geopolitiska týðningin av donsku ognunum tvørtur um Atlantshavið. Stóra heitið *Atlanten* í miðjuni á jørðkúluni oman fyri danska ríkisvápnin boðar stolt frá, at landið eigur virðismiklu ognirnar í Atlantshavinum.

De danske Atlanterhavsøer varð stovnað í 1902 sum svar upp á ætlanirnar hjá Danmark at selja Jomfrúoyggjarnar til USA. Felagið fevndi um ein bólk av týðandi fólki, ið ágrýtin vildu viðlíkahalda heimsveldið. Millum stuðlarnar hjá felagnum var prinsessa Marie av Orleans, kona prins Valdemar av Danmark. Sum lýst í greinunum hjá felagnum var teirra mál at bøta um búskaparligu móguleikarnar hjá teimum fjarskotnu partunum av heimsveldinum og at styrkja samanhaldið millum borgararnar við at framleiða og útbreiða vitan, veita eftirlit og ávirka almennu og politisku meiningina um danska sambandið við atlantsoyggjarnar (*Atlanten* 1904, 28-29).

Á kolonísýningini í Tivoli í 1905 seldi felagið postkort við útsýni “úr øllum koloníum og úr sjálvari framsýningini” (Bruun 1905, 30)³, og felagið luttók við framløgum um atlantsoyggjarnar, har ein teirra var um fuglaveiðu í Føroyum (Social-Demokraten 1905b). Felagið var eisini beinleiðis knýtt at framsýningarnevndini, har ein av teirra limum, Moses Melchior, var formaður í framsýningini. At seta kolonialu framsýningina í Tivoli í samband við fyriskiparar og viðvirkandi feløg gevur eina fatan av einum størri netverki við áhugamálum og aktørum, sum virkaðu fyri at kasta ljós á virðið hjá heimsveldinum í hesum tíðarskeiði.⁴ Ein annar týðandi figurur er víðagítin danski rithøvundurin Emma Gad, sum hevði høvuðsábyrgdina av at fyriskipa kolonialu framsýningina og seinni eisini gjørdist limur í De danske Atlanterhavsøer. Gad spældi ein slóðbrótandi leiklut í Dansk Kvindesamfund, har hon skipaði fyri fundum og stovnaði feløg, sum virkaðu fyri arbeiðinum hjá kvinnum. Dansk kunstflidforening skipaði fyri kolonialu framsýningini, sum Gad var við til at stovna í 1900 og var forkvinna í í fleiri ár. Inntøkurnar frá kolonialu framsýningini skuldu fígga summarskeiðir hjá Kunstflidsforeningini fyri kvinnur úr Íslandi, Føroyum, Jomfrúoyggjunum og Suðurjútlandi.⁵

Líka sum myndin á forsíðuni á Atlanten vísir koloníala framsýningin á stöðuna hjá Føroyum í tí danska, koloníala netverkinum og sambandið við hinar kolóniirnar og hjálondini hjá Danmark í byrjanini av tjugundu øld. Myndirnar í úrvalsbókini, sum eg nú fari at venda mær til, vitna um, hvussu hesi geopolitisku og búskaparligu sambond eisini knýttu fólk saman tvørturum Atlantshavið.⁶

Úrklipsbókin hjá Emmu Gad

Úrklipsbókin hjá Emmu Gad er í skjalasavninum hjá Nationalmuseet í Danmark. Av tí at meginparturin av úrklipsbókini enn ikki er digitaliseraður, er almenna vitanin um innihaldið avmarkað. Úrklipsbókin er sostatt ein ov lítið granskað, søgulig kelda, sum gevur atgongd til annars ósæddar tættir av framsýningini. Eg meti myndirnar í úrklipsbókini vera serliga viðkomandi, tá mann granskar føroysk, kolonial sambond.

Tað er týðningarmikið, at úrklipsbókin ikki verður fatað sum ein objektiv dokumentatióin av koloníalu framsýningini. Heldur er tað ein hondgjørd samling av myndum, tíðindagreinum, karikaturum, brævasamskiftum og fíggjarskjølum, sum eru knýtt at koloníalu framsýningini, ið fevnir um 135 síður. Úrklipsbókin er stemplað við “Dansk Kunstflidsforening,” og søgufrøðingurin Per Nielsen (2016, 175) hevur kallað samlingina “úrklipsbókina hjá framsýningarfyriskiparaunum” og etnologurin Bjarne Stoklund (2008, 154) kallaði hana “úrklipsbókina hjá Emmu Gad.” Tað, at Gad helst hevur gjørt úrklipsbókina, krevur, at mann er tilvitað/ur um, at tað eru hendurnar á fyriskiparunum, sum elta úrvalið, samskipanina og hondskrivaða tekstin millum skjøluni um koloníalu framsýningina.

Í mínum arbeiði við úrklipsbókini sum eitt skjalasavnsobjekt havi eg fingið íblástur frá mentanarteoretikaranum Danielu Agostinho (2019), sum í sínari frásøgn um digitaliseringina av søguligum skjølum frá fyrrverandi donsku Vestindisku oyggjunum í Rigsarkivet viðger avmarkingarnar og móguleikarnar, sum koma av skjalasavnsfundum. Við at vísa til postkoloníala miðlateoretikaran Roopiku Risam reflekterar Agostinho (2019, 145) um, hvussu skjalasavnið kann neutralisera harðlig, kolonial mætir upp á ein máta, sum endurskapar idéir um koloníalt sakloysi ella vælvild, samstundis sum tað kann leggja upp til at konfrontera koloníalar dynamikkir og teirra arv í nútíðini:

Hóast kolonial skjalasøvn altíð eru plágað av koloníalum politikki, vitanarholum og harðskapssporum, kunnu tey eisini umboða ein móguleika at konfrontera koloníalar dynamikkir og avbjóða frásagnum um koloníalt sakloysi og fylla mangulin og tøgnina í skjalasavninum út við tilfari og frásagnum, sum endurspeglu upplivingarnar hjá dokumenteraðum bólkum.

Aftrat hesum ber Agostinho fram, at hesin kendi trupulleikin í skjallasavns- og postkolonialum granskingararbeiði eigur at verða sæddur í ljósinum av donsku endurtøkuni av kolonialum sakloysi, sum gjørði seg galdandi í hundraárshaldinum fyrri söluni av fyrrverandi donsku Vestindisku oyggjunum til USA í 1917. Í hesum samanhanginum hava skjallasøvn móguleikan ikki bara at framleiða nýggja vitan, men eisini at konfrontera tað, sum granskarin í komparativari kolonialismu, Lisa Lowe (2015, 39), lýsir sum “politikkurin í okkara manglandi vitan.”

Aftrat hesum fáa mínar myndagreiningar í úrklipsbókini íblástur frá visuella mentanarteoretikaranum Tinu Campt og hennara hugtaki um tað haptiska. Campt (2012, 108) viðger “tann fysiska og affektiva haptikkin av [...] fevnan” tvørtur um rasialiseraðar støður í fleirrasugjörðum familjumyndum tíðliga í tjúgundu øld í Týsklandi. Hon greinar haptiskar detaljur sum innlit í sosial sambond so sum “sosialitets og subjektivitetshættir” og “taktil kenslukondensatióin” (Campt 2012, 114). Somuleiðis hugsavna mínar greiningar seg um haptiskar detaljur, ið síggja tað at leiðast sum ambivalent prógv um samband tvørtur um koloniar og rasialiseraðar munir. Aftrat tí at leiðast hava eygnasambond, búnar og standistøður eisini ávirkan á mína tulking av fotomyndunum.

Kolonisýningin

Kolonisýningin var í Tivoli, Keypmannahavn frá 31. mai til 24. september 1905. Umframt at vera motiverað av aktuelum kjakum um virðið hjá donsku ognunum í Atlantshavinum endurspeglar framsýningin eisini, hvussu algongdar menniskjaframsýningar vóru í einum tíðarskeiði, tá tað var populert undirhald í Evropa at útstilla so-kallað “eksotisk fólk”. Sum postkolonial granskarin Rikke Andreassen (2003) vísir á, var kolonisýningin í Tivoli í 1905 ein av umleið 50 menniskjaframsýningum, sum vóru í Danmark árinum 1878-1909, sum dró til sín hundraðtúsund vitjandi. Framsýningarnar vóru ein samanrenning av vísindaligum paradigmum av evolutión og massaundirhaldsvinnu, sum fortaldu og stýrdu tí hierarkisku heimsskipanini í tíðini. Framsýningarnar framleiddu hugtøk um tað autentiska fyrri at visualisera teir at síggja til serligu eginleikarnar hjá útstillaðum fólki og mentanum og fyrri at síggja, hvussu tey vóru ávirkað av (vesturlendskari) sivilisatióin. Myndir av kolonisýningini leiddu til massaundirhald av stereotypiskum, kolonialum visualiteti til ein breiðari áskoðaraskara. Hesar myndirnar undirstrika etnografiska blikkið og staðfesta ta visuella visuella sundurbýtingina (dikotomiina) ímillum koloniharrar og koloniserað fólk, sum avgjörði hvør varð eygleiddur og hvør eygleiddi.

Hóast danskar koloniar vórðu sýndar fram til ymisk høvi, er framsýningin í Tivoli tann einasta sýningin í Danmark, sum hevði til endamáls at sýna øll tey

Glasstuen med færøiske Piger.

Grønlandsk Panorama med Frk. Detlevsen.

[2] “Stova við føroyskum gentum” í úrklipsbókini hjá Dansk Kunstflidsforening, 1905. Danska tjóðsavnið.

[3] Grønlandskt panorama við frøkum Detlevsen úr úrklipsbókini hjá Dansk Kunstflidsforening, 1905. Danska tjóðsavnið.

donsku hjálandini í einum. Meðan aðrar menniskjaframsýningar vístu hvør sín bólk av fólki so sum srilankar í Keyptannahavnar Djóragarði í 1890, amasonfólk í sirkusbygninginum í 1897 og kinverjar í Tivoli í 1902 (Andreassen 2003), setti kolonisýningin eitt úrval av fólkum og lutum saman grundað á “endamálið at styrkja sambandið millum Danmark og koloniirnar og norðaru hjálandini,” sum lýst í framsýningartekstinum. (Bruun 1905, 2)⁷. Framsýningin var skipað við deildum, sum umboðaðu ymsar mentanir við húsmøblum, veiðiamboðum, útstappingum, handverki og kolonialum vørum, eins væl og fólki, sum umboðaðu tað, sum gjøgnum alla framsýningina varð kallað “okkara” ognir í Atlantshavi: Grønland, Vesturindia, Ísland og Føroyar. Framsýningin hevði eisini eitt íslenskt torvhús, ein føroyska roykstovu og glasstovu, eina vestindiska matstovu og eina pergolu við básum, sum seldi lutaseðlar og servørur úr koloniuinum og hjálandunum.⁸ Umframt hetta var ein danskur bóndabýlingur, sum var settur við inngongdina til framsýningina fyri at “symbolisera sambandið millum móðurlandið og tær donsku atlantsoyggjar” (Bruun 1905, 3-4).⁹ Í miðjuni á forsalinum var ein hvít bringumynd av krúnprinsessu Louise av Danmark, sum varði av framsýningini, og sum øll framsýningin var bygt rundanum.

Kolonisýningin visualiseraði mentanarliga og etniska fjølbroytnið í danska heimsveldinum, meðan hon eisini týðiliga teknaði munirnar á teimum ymsu koloniuinum og hjálandunum. Victor Cornelins, ein sjeý ára gamal drongur úr St. Croix, ið varð sendur til Danmarkar saman við fyra ára gomlu Albertu Violu Roberts at verða útstillaður í Tivoli, skivrar í sínari sjálvsævisøgu um upplivingina sum ein luttakari – ella objekt - á framsýningini, sum umboðaði fyrrverandi donsku Vestin-

Udsigt over St. Thomas, et af Carl Lunds Mesterværker paa Koloniudstillingen.
I Forgrunden den paa Udstillingen ansatte Vestindianerinde.

Ísländerinder udenfor det islandske Hus.

disku oyggjarnar. Cornelins (1976, 26-27) lýsir, hvussu luttakarar á framsýningini vitjaðu hvønn annan á ymsu deildunum á morgni, tá ið tað vóru fá vitjandi:

[At ganga runt í framsýningini] var møguligt á morgni, tá ið tað ikki vóru so nógv vitjandi. Tá gingu luttakarar í ymsu deildunum ofta og vitjaðu hvønn annan. Alberta og eg fóru eisini út at síggja, hvussu tað sá út á hinum støðunum, bæði saman og einsamøll. Eg hevði serliga áhugað fyri grønlandsku deildini. [...] Tó kundu starvsfólkini á framsýningini ikki hava tað á sær, at tey góvu naivum vitjandi eina skeiva fatan av, hvat fólkaslag livdi í Grønlandi (tá eg var har); tí máttu tey innføra nakað, sum kundi halda meg í vestindisku deildini teir væl vitjaðu seinnapartarnar og kvøldini. [...] Tey skaffaðu eitt búr!!! Her vóru Alberta og eg sett í.¹⁰

Fyrstahondsfrásøgnin hjá Cornelins lýsir greitt hvussu høgt fyriskiparnir á framsýningini raðfestu at skapa “autentiskar” umboðanir av teimum ymsu kolonialu økjum, og á tann hátt undirstrikaðu ein raskilnað millum deildirnar á framsýningini. Sjálvsævisøgan hjá Cornelins vísir á ta dehumaniserandi ávirkanina, sum framsýningin hevði á tey bæði smáu børnini, sum vórðu flutt til Tivoli fyri at draga nógv vitjandi til sín (Andreassen og Henningsen 2011). Sambært Cornelins sjálvum øktist vitjanartalið, tá ið tey vóru í búrinum. Denturin á tað “autentiska” í framsýningunum av ymsu koloniuunum og hjálondunum er eisini sjónligur í einum myndaúrvali, sum endurtekur seg gjøgnum úrklipsbókina, har luttakarar á framsýningini eru avmyndaðir á teirra ávísu deildum – fleiri

[4] “Útsýni yvir St. Thomas, eitt av meistaraverkunum eftir Carl Lund í kolonialu framsýningini. Í forgrundini er “Vestindarin” og framsýningin” Úr úrklipsbókini hjá Dansk Kunstflidsforening, 1905. Dansk tjóðsavnið.

[5] “Íslenskar kvinnur uttan fyri íslenska húsið”. Úr úrklipsbókini hjá Dansk Kunstflidsforening, 1905. Dansk tjóðsavnið.

[6] “Úr Íslandi, Vestindisku oyggjunum, og Føroyum”. Úr úrklipsbókini hjá Dansk Kunstflidsforening, 1905. Danska tjóðsavnið.

fólkabúna. Búnarnir hava helst havt ymiskar mentanarligar týðningar á ymsu stöðunum: búnarnir, sum teir føroysku, grønlandsku og íslensku luttakararnir eru í, eru sera líkir tí, sum verður nevnt tjóðarbúna í dag. Hvíti klæðningurin og puntuta madras turriklæðið, sum karibiska kvinnan var í, verður harafturímóti ikki fatað sum ein tjóðarbúni, men sum bestu sunnudagsklæðini til eitt serligt høvi í Jomfrúoyggjunum í US (Nielsen 2016).

Myndirnar kunnu verða fataðar sum spontanar myndir av luttakarum, ið samskipta, eins og antropologurin Kristín Loftsdóttir (2019) sipar til. Tá hon greinar myndina av trimum kvinnum, sum verður lýst sum “Ísland, Vestindia og Føroyar,” sær hon vinalagið millum luttakararnar sum eitt móguligt dømi um, hvussu tær ageraðu og mótmæltu kategoriseringini, sum fyriskipararnir lögdu á tey. “Kanska eins og Victor, sum djarvur stillaði seg upp ímóti kategoriseringini sum rasukúgaður fyri síðan at verða læstur enn fastari,” skrivur hon, “kundu hesar kvinnur transendera hesa stöðu í nøkrum fáum stolnum lötum” (Loftsdóttir 2019, 43). Tá mann hugsar um fyrstahondfrásøgnina hjá Cornelins um, hvussu luttakarar á framsýningini vitjaðu hvønn annan, er tað sannlíkt, at nakrar myndir bara dokumentera náttúrligt samskipti, sum fór fram millum tey útstillaðu, og hvussu tey aktivt avnoktaðu at verða sundurskild.

Ein onnur mynd av “Miss Detlevsen og William,” sum eru avmyndað millum leyv og gággur framman fyri vestindiska havnarpanoramuna, kundi verið ein

framman fyri stóru landslagsmálmningarnar, sum Carl Lund málaði til framsýningina [2-5].¹¹

At leiðast

Umframt at framstilla luttakararnar við hvør sínum tjóðskapi, hevur úrklipsbókin eisini myndir, sum visualisera intim sambond millum útstillaðar luttakarar tvørtur um fjarskotin lond í danska heimsveldinum [6].¹² Hesar myndirnar vísa fólk í tjóðarbúna, sum standa lið um lið, halda í hondini á hvørjum øðrum á ymsum stöðum á framsýningarøkinum í Tivoli. Búnarnir skuldu undirstrika teirra mentanarliga tilknýti, og í skjalatilfarinum verða teir nevndir bæði tjóðar-, regional- og

Færøiske og grønlandske unge Piger.

dokumentati3n aveinari spontanari l3tu, tey tykjast at vera n3tt3rlig og avslappað [7]. Spontaniteturin verður undirstrikaður við voyeurst3ðuni hj3 myndataka- ranum aftan fyri eina plantu. Í kontrast er myndin av teimum fimm kvinnunum, sum verður lýst sum “f3roysskar og gr3nlandskar ungar gentur.” Tær eru settar í eina skipað r3ð og venda m3ti myndat3linum á vestindisku matstovuni – myndin er uttan iva uppstillað [8]. Hendan myndin er prentað í einari danskari avis og savnað í b3kuni, og kornuta g3ðskan á myndini skapar eina frást3ðu til myndina og ger tað torført at s3ggja tær haptisku detaljurnar í sambandinum millum kvinnurnar, sum tykjast at leiðast.

Tað er viðkomandi at hugsa um myndirnar í sambandi við upprunaliga endamálið við kolonisýningin og ynskið um vitjandi. Sum áður nevnt var drív- megin í framsýningini partvíst t3rvurin at draga n3gv vitjandi til fyri at savna pening til Dansk Kunstflidsforening. Framsýningin er t3skil ósvitaliga ávirkað av at royna at m3ta væntanum hj3 teimum vitjandi, sum sambært Andreassen (2013, 28) v3ru st3rt sæð eyðkend fyri at tráa eftir tí autentiska, sum samsvaraði við “foreksisterandi stereotypur av ymiskum rasum og f3lkum.” Tráanin eftir einum ávísnum visualiteti kemur eisini undan kavi, tá Cornelins (1976, 25) minnist aftur á, hvussu vitjandi handf3ru hann og Albertu fyri at fáa ávísar myndir: “Fyri summi var hesin áhugin so sterkur, at tey r3rdu við okkum, snaraðu okkum fyri at gera okkum fotogen, áðrenn tey t3ku myndir.”¹³ Saman við traumatiska

[7] “Vestindiskt panorama við fr3kum Detlevsen og William”. Úr úrklipsb3kuni hj3 Dansk Kunstflidsforening, 1905. Danská t3j3ðsavnið.

[8] “Ungar, f3roysskar og gr3nlandskar gentur”. Danská t3j3ðsavnið.

minninum hjá Victori frá kolónisýningini ber hetta vitni um ósamsvar millum tær “sakleysu” myndirnar av Victori og Albertu, sum síggjast í úrklipsbókini og tær harðskapsraktu upplivingarnar hjá børnunum. Sjálvsævisøgan hjá Victori bendir eisini á týdningin av at hugsa um myndirnar frá Tivoli-framsýningini sum eina endurspeglung av koloniala hugflognum hjá teimum vitjandi, har sum tað at leiðast kundi verið ein skipað rørsla, sum setti mentanarligu og rasialiseraðu eyðkennini hjá luttakarunum lið um lið fyri at vísa á munirnar teirra millum. Etnografiska blikkið verður uppافتur meira undirstrikað, tá teksturin undir nógvum myndum staðsetur, hvar fólkinu hoyra til landafrøðiliga.

Uppstillað mæti

Eitt annað dømi um, tá tey útstillaðu fólkinu mættust, finst í eini grein í donsku avisini *Social-Demokraten* (1905a), sum lýsir eitt mæti í framsýningarmatstovuni [9-10] dagin fyri upplatingina:¹⁴

I stóru rotunduni, har panoramamálaríið frá St. Thomas myndar bakgrundina, sita grønlandsku og føroysku kvinnurnar í hugnaligum práti við einum kaffikoppi. Vit heilsa upp á tær ungu damurnar úr Grønlandi, sum sveitta í

[9] “Matstovan”. Úr úrklipsbókini hjá Dansk Kunstflidsforening, 1905. Danska tjóðsavnið.

originalu pelsklæðunum. Har er frökun Johanne Nielsen úr Umanak, frk. Lisbeth Andreas, hvørs faðir er veiðimaður, frk. Marie Kleist, sum er dóttir hjá einum bøkjara í Julianehaab, og sum enn ikki er so væl fyri í danska málinum sum hinar báðar. Tær greiða frá, at hóast allar tær undurfullu upplivingarnar, sum tær hava her, hava tær einki kærari ynski enn at kunna venda aftur til ísfjöllini og ta køldu, frísku luftina so skjótt sum gjørligt.

Føroysku damurnar eru frökun Rigmor Lütsen úr Klaksvík og Elgine Kruse av Eiði. Og at enda skulu vit nevna íslendsku damurnar, frú Ragnheiður Jónsdóttur, ið er gift við timburmanninum Brynjulfssyni úr Reykjavík, og frökun Oktavia Grønvold úr Akureyri.

Ein ung n**** í skínandi hvítum situr við búffetina. Tað er frú Henriette Constance úr St. Croix, sum er gift við timburmanninum Peter Jensen úr Keypmannahavn.

Hin svartu daman nærkast bólkinum. ‘Eg hevði so gjarna viljað hoyrt tær ungu genturnar tosa grønlendskt,’ sigur hon. Grønlendsku kvinnurnar steðga brádliga samrøðuni og hyggja undrandi at teirra svørtu landskvinnu. ‘Tit verða vónandi ikki bangnar, tí eg eri so svørt?’ spyr n**** spakiliga. ‘Á nei, vit eru jú eisini sjálvar eitt sindur myrkabrúnar,’ svara grønlendsku damurnar

[10] “Matstovan”. Úr úrklipsbókini hjá Dansk Kunstflidsforening, 1905. Danska tjóðsavnið.

flennandi. ‘Kom og set teg og drekk ein kaffikopp saman við okkum,’ leggja tær vinaliga aftrat. N**** setir seg í ringin við dampandi kaffi. Stutt eftir mætir ein fotografur og tekur hesa áhugaverdu bólkamyndina.”¹⁵

Hendan frásøgnin kann fatast sum ein munnlig versjón av bólkamyndunum, sum verða umrøddar her. Saman við visuelli dokumentatión lýsir henda skrivliga frásøgnin ein fotografiskan visualitet og vísir, hvussu hugsanir um rasu, kyn og mentanarligan autenticitet virkaðu í mótunum, sum vórðu fangað á kolónisýningini. Frásøgnin finst í ymiskum útgávum, ein teirra var endurprentað sum ein samandráttur í føroysku avísini *Tingakrossur* tvær vikur eftir, at framsýningin læt upp. Bókmentagranskarin Jón Yngvi Jóhannsson (2003, 147) greinar seinasta brotið og vísir á, at frásøgnin vísir tær innaru dynamikkirnar, sum eru upp á spæl í framsýningini, ið var skipað eftir eini ávísari stigskipan. Hann lýsir, hvussu afro-karibiska kvinnan brýtur tey rasialiseraðu mörkini á framsýningini, tá hon átekur sær leiklutin sum áskoðari og hyggur at framsýningini og sýnir grønlensku luttakarunum áhuga. Jóhannsson førir fram, at umframt at vísa, hvussu kvinnurnar hyggja hvør at aðrari, vísir “systraligi kaffimuðurin” (“systurlega kaffidrykkjan”) teirra felags støðu í framsýningini Sum í síðsta endað verður staðfest í sundurbýtingini ímillum koloniharrar og koloniserað av hvíta danska myndamanninum, sum fangar hesa “áhugaverdu bólkamyndina”. (147).

Myndin, sum sipað verður til í endanum av frásøgnini, er higartil ikki funnin. Hon kann tí fatast sum eitt “ímyndað skjal” (Gillian og Caswell 2015), sum leggur aftrat visuelli dokumentatiónini í úrklipsbókini. Í mótsetningi til mátan, sum Jóhannsson lesur frásøgnina, leiðir tann manglandi myndatilveran meg til at seta spurnartekin við sannførið í mótinum, og um frásøgnin heilt einfalt útrykkir koloniala hugflogið hjá journalistinum. Søguførðingurin Per Nielsen (2016, 173) vísir á, at samrøðan, sum er lýst í greinini, skal fatast sum ein “journalistiskur frístíllur” (journalistiskur frístíll), sum ikki endiliga avspeglar, hvat fór fram á framsýningini. Heldur, førir hann fram, tykist journalisturin at hava uppstillað eitt mini-kolonialt mæti, eina mentanarkanning, sum í samsvari við tankan handan framsýningina signalerar fjølbroytni og felagsskap. Nielsen vísir eisini á, at lýsingin av Henriette Jensen endurspeglar tað málið, sum hvítir danir nýttu at lýsa eina svartu arbeiðarakvinnu tá í tíðini. Sum framhald av Nielsen føri eg fram, at rasistiska málið og intensa fokusið á húðarlitin hjá afro-karibisku og grønlensku kvinnunum samanborið við tann ikki-nevnda húðarlitin hjá teimum føroysku og íslensku kvinnunum týðiliga vísa tann rasialiseraða logikkinn í framsýningini, og hvussu rasumunir ávirkaðu tey útstillaðu fólkinum ymiskt.

Eins og hinar myndirnar av luttakarunum byrjar hendan frásøgnin við at introdusera kvinnurnar við teirra upprunastaði (og her eisini við nøvnum), og frásøgnin leggur dent á symbolska týðningin hjá kvinnunum í mun til tjóðina (Anthias og Yuval-Davis 1989), og síðan verða tær lýstar við størvunum hjá pápunum og monnunum. Fokusið á klæðini vísir á symbolska týðningin í tjóðar- og regionalbúnunum, og hvussu tey vera hildin at vera autentisk umboð fyri tær ymisku mentanirnar. Sum so kunnu klæðini fatast sum eitt krav fyri at samsvara við tær foreksisterandi stereotypurnar hjá teimum vitjandi í staðin fyri egið val hjá luttakarunum. Sum lýst í *Social-Demokraten* var tann vesturgrønlandski skinnbúnin helst ikki nakað, sum grønlandsku kvinnurnar høvdu valt at brúkt á sumri í Evropa, um tað ikki hevði verið fyri framsýningina, tí tær sveittaðu so illa í teimum. Performativa funktióin av fólkabúnunum verður eisini nevnd í sjálvsævisøguni hjá Cornelins (1976, 22), har hann lýsir, hvussu lætt tað var at “transformera hvítar keypmannahavnarar til føroyingar, íslendingar og grønlandingar við at lata teir í teir fólkabúnarnar” samanborið við, hvussu torført tað var at fáa teir at líkjast “svørtum upprunavestindarum.”¹⁶ Hóast frásøgnin í *Social-Demokraten* tykist at vísa, at luttakararnir á framsýningini ikki bara vóru etniskir danir, sum vóru í ymiskum fólkabúnunum, leggur sjálvsævisøgan hjá Cornelins dent á tað performativa aspektið í framsýningini og hansara fatan av, hvussu ávísir samleikar kundu framførast av hvítum danum við at lata seg í ávísar búnar, ímeðan aðrir ikki kundu.

Tá mann hugsar um føroysku klæðini í mun til aðrar myndir av føroyskum kvinnum í hesum tíðarskeiðinum, er tað merkisvert, at búnin ikki tykist endurspegla klædnánytsluna hjá føroyskum kvinnum tá í tíðini. Sum lýst í fotografisku bókini *Kvindelige Pionerer* (Hansen 2018) vóru føroyskar kvinnur sjáldan í teimum føroysku klæðunum á teimum fyrstu fotografiunum í Føroyum, tá føroyskir fotografar avmyndaðu tær um aldarskiftið. Heldur vóru tær í “evropeiskum samtíðarmóta” við longum kjólum, niðurdeilum og hatti, tá ið tær sótu í studioportretum. Í gerandislívinum tykjast kvinnurnar mest at hava verið í arbeiðsklæðum—niðurdeilum, bundnum troyggjum og sjalum—sum tað er lýst í øðrum søguligum myndum.¹⁷ Soleiðis sum føroyskar kvinnur brúktu “útlendskan móta” tykist eisini hava verið eitt kjakevni í Føroyum í hesum tíðarskeiðinum, sum Malan Simonsen førir fram (1987, 81), tá hon greiðir frá, hvussu kvinnuklæðir vóru umrødd í føroyskum avísam. Hetta kann eisini vísa, hvussu klæðini hjá teimum útstillaðu fólkunum ikki endiliga endurspeglaðu autentisitetin hjá teimum ymsu fólkunum á framsýningini, men heldur samsvaraði við tær ímyndaðu fatanirnar av ymsum mentanum. Eisini kann hetta vísa sterka áhugan hjá Emmu Gad og Dansk Kunstflidsforening fyri lokalum handverki.¹⁸

Kolonialar samráðingar

Tað er viðkomandi at hugsa um, hvussu kolonisýningin varð umrødd bæði alment millum tær framsýndu koloniirnar og hjálondini og millum teir einkultu luttakararnar á framsýningini. Úrklipsbókin hjá Emmu Gad inniheldur úrklipp frá almenna kjakinum, skjøl um tær praktisku umstøðurnar hjá framsýningini, myndir og nøkur privat skjøl, so sum eitt brævasamskifti við tann, ið varar av framsýningini, krúnprinsessu Louise. Tó eru sjónarhornini hjá teimum útstillaðu fólkunum ikki lætt atkomilig við hesum skjalatilarinum. Aðrar frásagnir um koloniale framsýningina (t.d. Andreassen og Henningsen 2011) geva innlit í, hvussu torfør tilgongdin var at finna fólk á Jomfrúoyggjunum til at fara til Danmarkar at luttaka á framsýningini og somuleiðis nakrar einstaklingasøgur hjá afro-karibisku luttakarunum (Henriette Jensen, William Smith, Victor Cornelius og Alberta Viola Roberts). Bakgrundirnar og sjónarhornini hjá umboðanum úr Grønlandi, Íslandi og Føroyum eru minni dokumenteraðar.

Í míni egnu granskning um teir føroysku luttakararnar, megnaði eg at finna familjuna hjá bæði Elgine Kruse og Rigmor Lützen umvegis teirra eftirnavn og teirra heimstað, sum var uppgivið í frásøgnini í *Social-Demokraten* omanfyri.¹⁹ Eg lærði, at hvørgin av teimum hevði børn, møguliga hevur tað gjørt teirra lívsøgur minni atkomiligar. Tó lærði eg gjøgnum eftirkomararnar hjá teirra systkjum, at báðar vóru av donskum uppruna, sum er áhugavert, tá mann hugsar um tær etnisku og “autentisku” dimensjónirnar av koloniulu framsýningini. Teirra danski uppruni kann eisini greiða frá, hví tær vóru í Danmark í byrjanini av 1900-árunum, helst vóru tær næmingar ella har í sambandi við familjuvitjanir. Sambært ættarfólkunum hjá Kruse og Lützen var koloniale framsýningin ikki ein partur av teirra familjusøgum. Hetta er ein týðandi detalja samanborin við luttøkuna hjá Henriette Jensen, sum tykist at hava verið ein minnilig hending (Nielsen 2016). Aftur - hetta ósamsvarið millum upplivingarnar hjá luttakarunum vísir tær ójövnu innaru dynamikkirnar á framsýningini, sum eisini endurspeglast í almenna kjakinum og fatanunum av sambandinum millum donsku koloniirnar og hjálondini í heila tikið.

Viðvíkjandi almenna kjakinum førir Ann-Sofie Nielsen Gremaud (2022) fram, at har er einki, sum bendir á nakran dialog við afro-karibiska ella grønlandska fólkid um framsýningina í donsku miðlunum, og í grønlandskum miðlum tykjast ikki at hava verið nakað kjakuttan tær greinarnar, sum umboða danskar røddir og íslenska mótstøðu. Í mótsetningi taka íslensku reaktiónirnar til koloniale framsýningina nógv pláss í bæði donskum og íslenskum greinum, sum eru savnaðar í úrklipsbókini. Kristín Loftsdóttir (2012) vísir á, at tað serliga var íslenska studentafelagsskapurin í Keyptmannahavn, sum setti hol á hetta heita

kjakið, tí tey hildu tað vera at niðra teirra mentan og tjóðskap at verða bólkað í eina kolonia framsýning saman við tí, tey lýstu sum “ósiviliserað, vill fólk”. Íslensku mótmælini ávirkaðu nógv miðlaumrøðuna fram til framsýningina, og danska avísin *Politiken* prentaði ein karikatur við Emmu Gad, har hon hevði umboðini úr Danska Vestindia, Grønlandi og Føroyum í hafti, meðan hon royndi at fáa fatur á íslenska umboðnum, sum var um at flýggja úr Tivoli-framsýningini, sum sást í bakgrundini. Hesin karikaturin og denturin á íslensku móttstøðuna síggja vit eisini í myndini av teimum trimum kvinnunum, sum umboða “Ísland, Vestindia og Føroyar” [6]. Teir krosskastaðu armarnir á sjálvsikru, íslensku kvinnuni, sum vendir síðuna móti myndatólinum kunnu verða fataðir sum ein mótsetningur til armarnar hjá karibisku og føroysku kvinnunum, sum báðar vanda móti myndatólinum, ímeðan tær leiðast. Myndin tykist at vísa eina aktiva samráðing millum fotografín, sum uppstillar myndina og kvinnurnar. Kortini fær smílið á andlitunum hjá íslensku og karibisku kvinnunum meg at ivast í, um hetta ikki kann vera enn ein roynd at gera ein satiriskan karikatur av kjakinum fram til framsýningina, sum varð dominaerað av íslensku mótmælunum.

At døma eftir innihaldinum í úrklipsbókini tykjast føroysku kjakinum ikki at hava vakt ans í dansku miðlunum, men íslensku mótmælini settu gongd í kjakið í føroyskum avísunum, har fleiri viðmerkingar søgdu frá líknandi stúranum viðvíkjandi spurningunum um kolonialan status, rasu og sivilisatiún. Ein mótmælari førði fram, at um føroyingar ikki tóku seg úr framsýningini sum íslendingarnir, fór tað at seta teir í eina enn verri støðu og vera “einsamøll á bonkinum við e**** og n****” (Framburðfelagsmaður 1905).²⁰ Líka sum í íslensku mótmælunum lögdu flestir kritikararnir dent á tann norðurlenska upprunan hjá føroyingum fyri at prógva munin, sum teir hildu vera millum seg og afro-karibiska fólkíð í Vestindia og Inuit-fólkíð í Grønlandi. Rasistisku sjónarmiðini, sum vórðu førd fram fyri at gera mun á teimum ymisku londunum á framsýningini, mugu skiljast sum meiri týðandi enn bara eina endurspeglung av hugburðinum í íslenska mótmælinum. Hesi sjónarmiðini vísa, hvussu føroyingar aktivt settu seg sjálvar í eina rasialiseraða stigskipan av mannaættini um aldarskiftið. Men samanborið við ta púra greiðu, íslensku støðuna, vísa føroysku reaktiónirnar eina meiri tvítydda og samansetta sjálvsfatan, sum kemur til sjóndar í teirri meiri ógreiðu meiningunum um føroysku luttøkuna. Hesin tvítýdningur tykist at stava bæði frá teimum neyvu treytunum í sambandi við, um Føroyar skulu fatast sum ein dansk koloni, eitt hjáland ella heldur eitt danskt amt og eisini frá spurningum um føroysku støðuna innan fyri sivilisatiúnspadigmuna. Ein viðmerking í eini avís setti spurnartekin við føroyska sivilisatiúnstøðið og ta sterku frástøðuna frá grønlandska fólkunum við at siga, “Nei, andaliga eru vit sanniliga ikki verd at

[II] Myndprýdd vegleiðing við 45 myndum úr Tivoli Framsýningini í 1905 eftir Andreas Bruun.

soleiðis sum londini vóru víst fram. Sum Thisted og Gremaud (2020, 40) vísa á, endurspeglast hetta eisini í myndunum á forsíðuni av framsýningarkataloginum, har symbolini fyri Danmark og Ísland verða víst lið um lið, meðan symbolini fyri Føroyar, Vestindia og Grønland eru minni og sett undir hvørjum øðrum, rammað innan fyri framhaldi av tí kongabláu krúnuni. Ógreiða føroyska støðan í framsýningini undirstrikar ta tvítyddu, føroysku støðuna í danska heimsveldinum undir hesi tíðini, sum á ein hátt er ósambærilig við íslenska “sivilisatíons”-støði, men samstundis vegna rasuhugsan øðrvísi enn afro-karibiska fólkið í Vestindia og inuit-fólkið í Grønlandi.

At halda fast

Sum dokumenterað í úrklipsbókini hjá Emmu Gad vórðu inntøkurnar frá framsýningini – 1,771.95 danskar krónur – fluttar til Dansk Kunstflidsforening at

seta okkum sjálvi hægri enn ‘S*****’ – fyri at nýta tað so væl dámda, íslenska heitið fyri upprunafólkið í Grønlandi [...] at háða ella at svíkja grønlendingar á tann hátt hevði verið fullkomiliga órættvíst” (Tingakrossur 1905).²¹ Hetta bæði vísir, hvussu føroyingar aktivt settu seg sjálvar í eina rasialiseraða stigskipan av mannaættini, har sum tað samstundis vísir tann føroyska tvítyðningin, sum kemur av teirra støðu í danska, koloniala netverkinum.

Sum úrslit av íslensku mótmælunum móti framsýningini varð ein avgerð tikin um at broyta upprunaliga heitið *Framsýning við hjálandum og kolonium úr kongaríkinum: Ísland, Grønland, Føroyar, og Vestindia* á ein hátt, sum skilmarkaði Ísland og Føroyar frá Grønlandi og Vestindia og frá “kolonialu” flokkingini. Sum sæst á forsíðuni av framsýningarkataloginum [II], varð endaliga heitið: *Donsk koloniframsýning (Grønland og Dansk Vestindia) og Framsýning úr Íslandi og Føroyum*. Umframt skilmarkingina millum londini í heitinum varð eisini ein stigskipan á sjálvari framsýningini,

stuðla einum árligum summarskeiði fyrir kvinnur úr Íslandi, Føroyum, fyrrverandi dansk Vestindia og Suðurjútlandi. Hvørt sumar vóru umleið 10 kvinnur bodnar undirvísing í at veva, spinna við hond, knipla og at brodera frá 1. juni till 1. oktober (Dansk Kunstflidsforening 1906). Ein mynd, sum er tøk í dag á www.emmagad.dk og upprunaliga varð prentað í bókini *Kvindernes Årbog* frá 1912, avmyndar “Ungar gentur úr Íslandi, Føroyum, Suðurjútlandi og Vestindia” á einum summarskeiði [12].²² Myndin er helst tikin á árliku veitsluni á Charlottenborg, har kvinnurnar tiltrektu serligt uppmerksemi, sum sæst í eini grein í donsku avísini *Dagbladet* frá 21. september 1910:

Sommerkursus i Dansk Kunstflidsforening.
Unge Piger fra Island, Færoerne, Sonderjylland og Vestindien.

Framman fyri pallin, sum var reistur aftast í salinum, var hin mest eyðkenda og vakrasta prýðingin við eini næmingarøð hjá felagnum, ungar gentur í tjóðarbúnum úr Íslandi, Føroyum, Suðurjútlandi og Vestindia. Tær ungu íslendarinnurnar í teimum høgu, hvítu silkihattunum gjørdur ta festligasta, og ein n**** við einari reyðari sloyfu í krúlluta hárinum hevði ta mest sermerktu ávirkanina.²³

[12] “Summarskeið í Dansk Kunstflidsforening. Ungar kvinnur úr Íslandi, Føroyum, Suðurjútlandi og Vestindisku oyggjunum”. *Kvindernes Aarbog* 1912.

Myndin og greinin í *Dagbladet* vitna um, hvussu kolonialu mótini á Tivoli-framsýningini hildu fram á summarskeiðunum hjá Dansk Kunstflidsforening. Á líknandi hátt sum á myndunum frá kolonialu framsýningini performa kvinnurnar í tjóðarbúnum sítt mentanarliga tilknýti og saman visualisera tær felagsskapin og globala vavið hjá danska heimsveldinum—hesa ferð uttan Grønland. Mátin, sum kvinnurnar í miðjuni leiðast, tykist enn meira sjónligur enn á myndunum, sum vórðu tiknar á framsýningini, tí kvinnurnar eru settar tættari saman í tað, sum sær út sum ein uppstillað studiomynd.

Dokumentatióinin av summarskeiðunum vísir, at hóast kolonialu mótini á Tivoli-framsýningini tykjast at vera eitt serstakt dømi um menniskjalig sambond tvørtur um danska heimsveldið, vóru hesi mæti ikki so sjáldsom, tí tey hildu fram fleiri ár eftir kolonialu framsýningina á Dansk Kunstflidsforening og móguliga aðrastaðni eisini. Akkurát, hvussu leingi summarskeiðini vardu, er ógreitt, men

tætt upp undir, at Donsku Vestindisku oyggjarnar vórðu avhendar til USA í 1917, tykist Emma Gad hava broytt sína meining um donsku, atlantisku oyggjarnar. Tá hon vísir á, hvussu hon kom í samband við kvinnur úr Vestindia á summarskeiðunum, sigur Gad, at Vestindia hevur verið “eitt ónaturligt uppiskoyti hjá okkum [...] tað er sum um, vit ongantíð hava fatað, at oyggjarnar einaferð vóru keyptar fyri pengar og tískil ikki náttúrliga hoyra til okkum” (Lehman 1916, 18). Samanborið við kjakinum um söluna av fyrrverandi Dansk Vestindia undir koloniuframsýningini í 1905, tykist Gad ikki at hava verið motiverað at mótmæla móti söluni av oyggjunum hesa ferð. Hon samanber áhugan, sum vaks sum ein reaktión til kjakið um at selja oyggjarnar fá ár áðrenn, við eina luftballón, sum steig upp í himmalin, men datt til jarðar, so skjótt sum avgerðin varð tikin um at varðveita oyggjarnar. Líknandi hevur Marie Bak (2020) ført fram, at kolonisýningin, sum skuldi styrkja danska heimsveldimyndina, í staðin veikti hana—serliga orsakað av íslensku mótmælunum, sum vegna uppmerksemið rundan um framsýningina ávirkaðu nógv. Ein kundi tí ført fram, at imperiala myndin, sum rakk um alla jørðkúluna, eins og tað var lýst í *Atlanten* og á donsku kolonisýningini á Tivoli í 1905, misti sítt lívføri, tá fyrrverandi Dansk Vestindia gjørdist Amerikonsku Jomfrúoyggjarnar 1917, og at hetta eisini gjørdi enda á felagnum De Danske Atlanterhavsøer og summarskeiðunum hjá Dansk Kunstflidsforening.

At enda

Skjalatilfarið, sum eg havi greinað í hesi greinini, hevur gjørt tað møguligt hjá mær at viðgera føroyska, koloniala ósambandið við at sjónliggera sambandið hjá landinum í tí størri netverkinum hjá danska heimsveldinum. Úr teimum mongu myndunum og úrklippunum, sum eru savnaðar í úrklipsbókini hjá Emmu Gad, valdi eg myndir av teimum vaksnu umboðunum úr ymsum koloniuunum og hjálandunum hjá Danmark, sum leiddust. Aftrat hesum umrøddi eg eyka myndir og greinar úr avísunum fyri at seta kolonialu mótini, sum vóru víst í úrklipsbókamyndunum, í ein størri, søguligan og geopolitiskan samanhang.

Við fyrstu eygnakastinum visualisera úrklipsbókamyndirnar ein óvæntaðan felagsskap og vinarbond millum luttakararnar á danska, kolonialu framsýningini í 1905. Men við at seta tað íntima sambandið hjá luttakarunum inn í teirra geopolitiska samanhang avdúkaði tað, hvussu hesar myndirnar vóru flættaðar inn í koloniala staðdeiling og tær rasialiseraðu stigskipaninar, sum vóru grundarlagið fyri kolonialu framsýningina og í veruleikanum fyri danska heimsveldisverkætlanina.

Føroyskað hevur Beinir Bergsson

ÚRTØKA

Í 1905 leiddusr fólk úr ymsum krókum í danska heimsveldinum á kolonísýningini (*Dansk Koloniudstilling (Grønland og Dansk Vestindien) samt udstilling fra Island og Færøerne*) í Tivoli, Keyppannahavn. Henda greinin avdúkar kolonialu sambondini í fortíðini við at greina myndir úr eini úrklipsbók, sum eftir øllum at døma var gjørd av høvuðsfyriskiparanum av framsýningini, Emmu Gad. Myndirnar vísa luttakarar í samveru á framsýningini, og greinin spyr: Hvørjar samrøður um hesa gloyndu fortíð eru møguligar við hesum myndunum? Hvussu kunnu hesar myndirnar verða nýttar til at reflektera um, hvussu hugsanir um rasu, hvítleika, sivilisatión, tjóðarskap og heimsveldi hava virkað í kolonialu mótunum, sum vóru fasiliterað á Tivoli-framsýningini? Greinin roynir at svara hesum spurningum við serligum alit at Føroyum við tí fyri eyga at mótvirka tí sannroynd, at landið javnan verður sett til síðis í kjakinum um kolonialismu. Við fyrsta eygnakastinum visualisera úrklipsbókamyndirnar ein óvæntaðan felagsskap og vinarbond millum luttakararnar. Men við at seta tað intima sambandið hjá luttakarunum inn í teirra geopolitiska samanhag avdúkaði tað, hvussu hesar myndirnar vóru flættaðar inn í koloniala rúmdeiling og tær rasialiseraðu stigsipaninar, sum vóru grundarlagið fyri kolonialu framsýningina og fyri dansku heimsveldisverkætlanina í síni heild.

VIÐMERKINGAR

- 1 Dansk handilsmaðurin Niels Ryberg stovnaði transithandilin (kendur sum transithandilin, Vágshotnshandilin ella Rybergshandilin) í Vestaruvág í Tórshavn. Transithandilin gjørdi tað møgult fyri Ryberg at smugla vørur so sum brennivín, te, tubbak og postalín úr dansku koloniu (Eysturindia og Vesturindia) til Onglands, Skotlands og Írlands gjøgnum Føroyar (Joensen 2017). Leikluturin hjá Føroyum sum transithandilspostur var við til at gera danskan, kolonialan handil sera lønsaman undir kolonialu kríggjunum, tá Bretland legði høgan skatt á innfluttar vørur.
- 2 Í dag er havnin eitt mannleyst ferðavinnuátt. Bókmentagranskararnir Malan Marnersdóttir (2021) og Bergur Rønne Moberg (2020) hava lagt fram tey føroysku, kolonialu drøgin, sum endurspeglast í bókmentum, staðarnøvnum og herskapsmentalitetinum í Føroyingahavnini í Kangerluarsoruseq og øðrum økjum, sum føroyingar finga atgongd til við sunnaru vesturstrondini og norðri við eysturstrondina í Grønlandi. Ole Wich (2013) hevur kannað politisk skjøl viðvíkjandi samráðingunum um føroyska atgongd til fiskiøkini.
- 3 Upprunaliga sitat á danskum: “Prospektpostkort fra samtlige Kolonier og fra selve Udstillingen”.
- 4 Her er tað viðkomandi at nevna tær nationalu nevndirnar, sum vóru við til at skipa fyri framsýningini. Føroyar høvdu eisini eina fyriskipanarnevnd; tó er vitamin um nevndina og leiklut hennara í framsýningini framvegis sera avmarkað.
- 5 Sunnari Jútland hevur søguliga verið eitt øki við geopolitiskum stríði millum Týskland og Danmark. Tað var undir týskari stýring í árinum millum 1864 til 1920, sum helst er orsökini til, at tað hevur verið av politiskum og mentanarligum áhuga at bjóða kvinnum úr hesum øki til summarskeiðini hjá Dansk Kunstflidsforening.
- 6 Eitt úrval av myndunum í úrklipsbókini er atkomuligt á talgilda savninum hjá Nationalmuseet og nakrar tíðindagreinar, sum eru í skitsubókini kunnu útvegast gjøgnum talgildar keldur so sum “emmagad.dk”, sum umfatar eina víðfevnda og kunnandi samling, sum Tonny Hald hevur kuraterað.

- 7 Sitatið á donskum "[...] der har til Formaal at knytte Baandet bestandig fastere mellem Danmark og det Kolonier og nordlige Bilande".
- 8 Sambært umvísarunum á framsýningini vóru grønlenssk skinn, íslenssk fornminni, danskar kurvaflettingar, postkort og tombola til sølu. Myndir av pergoluni benda á, at onnur ting vóru til sølu ella burturlutað so sum svartar dukkur, krabbar og brennivín úr Vestindia.
- 9 Sitatið á donskum: "Den danske Bondehytte, der ligesom symboliserer Tilknytningen mellem Moderlandet og de danske Atlanterhavsøer."
- 10 Sitatið á donskum: "Dette kunne lade sig gøre om formiddagen, når der ikke var ret mange besøgende, da gik medvirkende på de forskellige afdelinger ofte på besøg hos hinanden. Alberta og jeg gik også ud for at se, hvordan der så ud andre steder, både sammen og hver for sig. Jeg var særlig glad for den grønlandske afdeling. [...] Udstillingens ansvarshavende kunne imidlertid ikke tage på deres samvittighed, at naive gæster fik forkerte begreber om, hvilke mennesker der levede på Grønland (når jeg altid opholdt mig der), derfor måtte man ty til et middel, der kunne fastholde mig til den vestindiske afdeling på de fuldt besøgte eftermiddage og aftener. [...] Man anskaffede et bur!!! Her blev Alberta og jeg anbragt."
- 11 Hesi eru ikki tey einastu inntrykkini av panoramuni í úrklipsbókini. Til dømis vóru føroysku luttakararnir fotograferaðir framman fyri panoramuna yvir Tórshavn eftir Carl Lund.
- 12 Eg nýti hugtakið "íntimt" við stóði í frásøgnini hjá Lisu Lowe í bókini *The Intimacies of Four Continents* (2015). Við at fokusera á tað íntima sambandið millum Afrika, Amerika, Asia og Evropa kannar Lowe sambandið í heiminum gjøgnum kolonialismu, trælshald, handil og vesturlenska liberalismu.
- 13 Sitatið á donskum: "Denne interesse var hos nogen så stærk, at de befamlede os, vendte og drejede på os for at gøre os fotogene, før de tog deres billeder."
- 14 Eg nýti redaktiónsmetoduna, tá eg endurgevi søgulig sitat, sum hava rasistiska málnýtslu. Hendan metódan hevur fingið íblástur frá teoretiseringini hjá Christinu Sharpe (2016) av "redaktión".
- 15 Sitatið á donskum: "I den store Rotunde, hvor Rundmaleriet fra St. Thomas danner Baggrunden, sidder de grønlandske og færøiske Kvinder i hyggelig Passiar ved en Kop Kaffe. Vi hilser paa de unge Damer fra Grønland, der sveder i deres originale Pelsdragter. Der er Frøken Johanne Nielsen fra Umanak, Frk. Lisbeth Andreas, hvis Fader er Fanger, Frk. Marie Kleist, der er Datter af en Bødker i Julianehaab og som endnu ikke er saa fuldt rutineret i det danske Sprog som de to andre. De forklarer, at trods alt det vidunderlige, de oplever hernede, har de intet kærere Ønske end snarest muligt at kunne vende hjem til Isfjældene med den kølige, friske Luft. De færøiske Damer er Frøken Rigmor Lüssen fra Klaksvig og Elgine Kruse fra Eide. Og endelig skal vi nævne de islandske Damer, Fru Ragnheidur Jónsdóttir, gift med Tømmermester Brynjulfsson fra Reykjavik, og Frøken Oktavia Grønvold fra Akureyri. En ung N****, klædt i skinnende Hvidt, har Plads ved Bufeten. Det er Fru Henriette Constance fra St. Croix gift med en derboende Tømmer Peter Jensen fra København. Den sorte Dame nærmer sig Gruppen. 'Jeg vilde saa gjerne høre de unge Piger tale Grønlandsk,' siger hun. Grønlænderinderne standser pludseligt Samtalen og ser forundret paa deres sorte Landsmandinde. 'De bliver da vel ikke bange, fordi jeg er saa sort?' spørger N**** beskedent. 'Aa nej, vi er to ogsaa selv lidt mørkebrune,' svarer de grønlandske Damer leende. 'Kom og sæt Dem og drik en Kop Kaffe i vort Selskab,' tilføjer de venligt. N**** bænker sig i Kredsen ved den dampende Kaffe. Straks efter møder en Fotograf og tager en Plade af dette interessante Gruppebillede."
- 16 Sitatið á donskum: "Det var let at forvandle hvide københavnere til færing, islændinge og grønlændere ved blot at iklæde de respektive folkedragter. [...] Vanskeligere var det at få dem til at illudere som sorte indfødte vestindere."
- 17 Eg byggi hesa eygleiðing á mína egnu granskning av søguligum myndum frá tíðliga í 20. öld av fólki, sum arbeiddu í føroysku bacalao-ídnaðinum. Eg fann myndirnar í lokala skjalasavninum hjá Sandavágs Fornminnisfelag og í Tjóðsavninum. Hesar myndir vísa ikki á, at føroysku klæðini verða brúkt í gerandisdegnum. Tó er tað týðningarmikið at leggja til merkis, at

- føroysku klæðini fingi stóran týðning í føroysku tjóðskaparørluni, sum verður mett at byrjaa í 1888 og fekk stuðul gjøgnum alla 20. öld. Antropologurin Jóan Pauli Joensen (2003) vísir á, at føroysku klæðini vórðu endurnýggjað í hesi tíðini, og gjørdust til eitt tjóðarsymbol.
- 18 Her er tað umráðandi at viðmerkja, at tað eru týðiligir munir á mentanarsøguni hjá føroyingum og grønlendingum, tá talan er um, hvussu teir sokallaðu tjóðar- ella fólkabúnarnir vóru brúktir. Sum Rosannuaq Rossen vísir á, var vesturgrønlandski búin ikki vanligi lýstur sum ein fólkabúni ella tjóðarbúni fyrr enn seinni í søguni. Føroyska og grønlenska sambandið við “evropeiska mótan” hevur ment seg sera ymiskt, og spurningurin um “tað autentiska” í fólkabúnum, sum vórðu brúktir á kolonialu framsýningini, er tískil ikki beinleiðis komparativur.
 - 19 Samrøða við Maluna Egilstrø tann 4. mai 2023 and Boga Lützen tann 11. april 2023.
 - 20 Sitatið á donskum “I saa Tilfælde kommer vi til a blive endnu værre stillede – Alene sammen paa Bænk med E**** og N****!”
 - 21 Sitat á donskum: “Nej åndeligt set har vi sandelig ikke Lov til at stille os fornemt-overlegne overfor “S*****” – for at bruge den så yndede islandske Betegnelse af Grønlands indfødte Befolkning. [...] Nogen Haan eller Bedragelse mod Grønlænderne i den Retning vilde være aldeles uretfærdig.”
 - 22 “Unge Piger fra Island, Færøerne, Sønderjylland og Vestindien”.
 - 23 Sitat á donskum: “Foran den Talerstol, der var rejst i Hallens Baggrund, sad som den mest karakteristiske og smukkeste Prydelse en Række af Foreningens Elever, unge Piger i Nationaldragter fra Island, Færøerne, Sønderjylland og Vestindien. De unge Islænderinder med de høje, hvide Silkehuer gjorde den festligste, og en n**** med rød Sløjfe i det krusede Haar, den ejendommeligste Virkning.”
- Original quote in Danish: “et tilklistret unaturligt Anhang til os – det er som om vi aldrig er kommet ud over, at de fjerne Øer engang er købte for Penge og ikke tilhører os med nogen indre Ret.”

BÓKMENTALISTI

- Agostinho, Daniela. 2019. “Archival encounters: rethinking access and care in digital colonial archives”. *Archival Science* 19, 141-165. <https://doi.org/10.1007/s10502-019-09312-0>
- Andreassen, Rikke. 2003. “The ‘exotic’ as mass entertainment: Denmark 1878-1909”. *Race & Class* 45(2), 21-38. <https://doi.org/10.1177/03063968030452002>
- Andreassen, Rikke og Anne Folke Henningsen. 2011. *Menneskeudstilling*. Keypmannahavn: Tiderne skifter.
- Anthias, Floya og Nira Yuval-Davis. 1989. “Introduction” Í Nira Yuval-Davis og Floya Anthias ritstjórnaðu, *Woman-Nation-State*. New York: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-1-349-19865-8>
- Atlanten: Medlemsblad for Foreningen De Danske Atlanterhavsoer*. 1904-06. “Særskilte artikler og foreningsanliggender”, vol. 1.
- Bak, Marie. “Den danske koloniudstilling i Tivoli, 1905”. Danmarkshistorien.dk (talgilt): <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/den-danske-koloniudstilling-i-tivoli-1905> (seinast vitjað 22. January 2024).
- Brimnes, Niels, Hans Christian Gulløv, Erik Gøbel, Per Oluf Hernæs, Poul Erik Olsen og Mikkel Venborg Pedersen. 2017. “En ny dansk kolonihistorie”. Í Mikkel Venborg Pedersen (ritstjórnaðu): *Danmark: En kolonimagt*. Keypmannahavn: Gads Forlag.
- Bruun, Andreas. 1905. *Illustreret vejledning over Dansk koloniudstilling (Grønland og Dansk Vestindien) samt udstilling fra Island og Færøerne*. Keypmannahavn: Nielsen & Lydiche.
- Campt, Tina. 2012. *Image Matters*. Durham: Duke University Press. <https://doi.org/10.1515/9780822394457>

- Caswell, Michelle og Anne Gillian. 2015. "Records and their imaginaries: imagining the impossible, making possible the imagined". *Archival Science* 16(1), 53-75. <https://doi.org/10.1007/s10502-015-9259-z>
- Cornelins, Victor. 1976. *Fra St. Croix til Nakskov: et livs eventyr*. Keypmannahavn: Frimodts forlag.
- Dagbladet*. 1910. "Dansk Kunstflidsforenings Aarsfest", 21 September.
- Dansk Kunstflidsforening. 1906. "Undervisning: Sommerkursus" (advertisement). Í *Oyggjarnar*, 26 July.
- Framburðfelagsmaður. 1905. "Udstillingen og vi". Í *Tingakrossur*, 18 January.
- Gremaud, Ann-Sofie Nielsen. 2022. "Krænkelse, moderstolthed og vrede islændinge: Mediedebatten om koloniudstillingen 1905". *K&K – Kultur og Klasse* 50(133), 35–62. <https://doi.org/10.7146/kok.v50i133.132740>
- Hald, Tonny. *Emmagad.dk* (seinast vitjað 22. januar 2024).
- Hansen, Steffen Stummann. 2018. *Kvindelige Pionerer*. History Press Faroe Islands.
- Joensen, Jóan Pauli. 2003. "Opfindelsen af det færøske folk, kultur og nation". Í Daniel Thorleifsen (ritstjórnaðu), "De Vestnordiske landets fælleshistorie". *Inussuk, Arktisk forskningsjournal* 2.
- . 2017. *Føroysk Søga 1: 1750-1914*. Tórshavn: NÁM.
- Jóhannsson, Jón Yngvi. 2003. "Af reiðum Íslendingum. Deilur um Nýlendusýninguna 1905". Í Jón Yngvi Jóhannsson, Kolbeinn Óttarsson Proppé og Sverrir Jakobsson (ritstjórnaðu), *Þjóðerni í þúsund ár?* Reykjavík: Háskólaútgáfan, 135-50.
- Kvindernes Aarbog*. 1912. Kvindernes Aarbogs forlag.
- Lehman, Johannes. 1916. *FOR ELLER IMOD*. I kommission hos Lehman og Stage. Keypmannahavn.
- Loftsdóttir, Kristín. 2012. "Belonging and the Icelandic Others: Situating Icelandic Identity in a Postcolonial Context". Í Kristín Loftsdóttir og Lars Jensen (ritstjórnaðu): *Whiteness and Postcolonialism in the Nordic Region - Exceptionalism, Migrant Others and National Identities*. Farnham: Ashgate.
- . 2019. *Crisis and Coloniality at Europe's Margins - Creating Exotic Iceland*. Routledge.
- Lowe, Lisa. 2015. *The Intimacies of Four Continents*. Durham: Duke University Press. <https://doi.org/10.1515/9780822375647>
- Marnersdóttir, Malan. 2021. "Færinger ser på Grønland – Grønland i færøsk litteratur". *Grønlandsk kultur- og samfundsforskning 2020-2021*. Ilisimatusarfik og Det Grønlandske selskab.
- Moberg, Bergur Rønne. 2020. "The Blue Atlantic: North Atlantic Imagined Geographies". Í Kirsten Thisted og Ann-Sofie N. Gremaud (ritstjórnaðu): *Denmark and the New North Atlantic – Narratives and Memories in a Former Empire*. Aarhus: Aarhus University Press.
- Naum, Magdabela og Jonas Nordin. 2013. "Introduction: Situating Scandinavian Colonialism". In Magdabela Naum og Jonas Nordin (ritstjórnaðu): *Scandinavian Colonialism and the Rise of Modernity*, 3-16. New York: Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-6202-6_1
- Nielsen, Per. 2016. *Fru Jensen og andre vestindiske danskere*. Keypmannahavn: Danska tjóðsavnið.
- Rossen, Rosannuaq. 2020. *Branding igennem moden – Den vestgrønlandske kvindedragt som symbol*. PhD ritgerð. Institut for Kultur, Sprog og Historie, Ilisimatusarfik.
- Rud, Søren og Søren Ivarsson (ritstjórnaðu). 2021. *Globale og Postkoloniale perspektiver på dansk kolonihistorie*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag. <https://doi.org/10.2307/j.ctv34wmp3t>
- Sharpe, Christina. 2016. *In the Wake: On Blackness and Being*. Durham: Duke University Press. <https://doi.org/10.1515/9780822373452>
- Simonsen, Kim. 2012. *Literature, Imagining and Memory in the Formation of a Nation*. PhD ritgerð. Department of Culture and Identity, Roskilde University.
- Simonsen, Malan. 1987. *Kvinnuróddir*. Tórshavn: Mentanargrunnur Studentafelagsins.

- Skarðhamar, Anne-Kari. 2014. "To Be or Not to Be a Nation: Representations of Decolonisation and Faroese Nation Building in Gunnar Hoydal's Novel *Í havsins hjarta*". Í Lill-Ann Körber og Ebbe Volquardsen (ritstjórnaðu) *The postcolonial North Atlantic: Iceland, Greenland and the Faroe Islands*. Berlin: Humboldt-Universität.
- Social-Demokraten*. 1905a. "Koloni-Udstillingen i Tivoli: Aabningsfesten", 1 June, 1.
- . 1905b. "Koloniudstillingen", 5 September, 2.
- Stoklund, Bjarne. 2008. "Island på udstilling". Í Søren Mentz (ed.): *En rejse gennem Islands historie: den danske forbindelse*. Keypmannahavn: Gads Forlag.
- Thisted, Kirsten og Ann-Sofie N. Gremaud. 2020. "Envisioning The North Atlantic: Current Narratives and Official Discourses". Í Thisted, Kirsten og Gremaud, Ann-Sofie N. (ritstjórnaðu): *Denmark and the New North Atlantic – Narratives and Memories in a Former Empire*. Aarhus: Aarhus University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv35r3t9v>
- Tingakrossur*. 1905. "Derudefra. Fra Danmark. Koloniudstillingen i Tivoli. Aabningsfesten", 14 June.
- Wich, Ole. 2013. "Føroyingahavnin – Færøsk kolonialisme i Grønland?". Serritgerð, Fróðskaparsetur Føroya.